

VAAZ VE VAİZLİK SEMPOZYUMU II

(17-18 Aralık 2011)
ANKARA

DİB
YAYINLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 936
İlmi Eserler / 146

Tashih

İsmail DERİN

Kapak Tasarım

Emre YILDIZ

Grafik

Mücella TEKİN

Baskı

Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Tel.: (0312) 341 92 34

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 13.09.2012/62

1. Baskı, Ankara 2013

2013-06-Y-0003-936

ISBN: 978-975-19-5614-9 (tk.)

978-975-19-5616-3 (2.c)

Sertifika No: 12930

© **Diyanet İşleri Başkanlığı**

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel.: (0312) 295 72 93-295 72 94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

3. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA VAAZ/DİNİ DANIŞMANLIK

Asude COŞKUNSEVER*

GİRİŞ

Din; hayatımızın her alanını aydınlatan bir ışıktır. Bu ışığın, toplumun herkesinde hissedilir olması, vaizin sunduğu cami içi ve dışı din hizmetleri ile mümkündür. Modern dünyada vaaz sadece camilerde verilen bir hizmet değildir. Vaiz, kendisine yeni alanlar açarak hizmet üretendir.¹ Yetiştirme yurtları ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezindeki ergenlere dini danışmanlık ve rehberlik, vaizin cami dışı din hizmetlerinde önemli bir uygulama alanını oluşturmaktadır. Vaiz, toplumdaki herkesimi kucaklayan, bireylerin maddi ve manevi problemlerine rehberlik eden, hizmeti ayağa götürendir.

Duyan ve düşünen canlı bir varlık olarak her insan, günlük yaşantısında birçok problemle karşılaşmaktadır.² Ergenlik; insan hayatının en sorunlu ve sıkıntılı geçiş dönemidir. Bütün psiko-sosyal gelişim dönemleri içinde en kritik değişimler duygu, yargı ve tutumlarda; en keskin gelişmeler davranışlarda; en çarpıcı bocalamalar ergenlikte yaşanmaktadır.³ Bu dönemde her şey karmaşık, birbirine girmiş buzlu bir cam gibidir. Fiziksel, zihinsel, cinsel, sosyal değişimin yaşandığı bu dönemde yaşanan sorunlar da (kimlik bunalımı, dini şüpheler vb) çeşitlidir.⁴ Ergenlik “dini uyanış” ve “dini şüphe ve kararsızlıklar” dönemidir.⁵

* Vaiz, Şanlıurfa.

1 Ali Bardakoğlu, 21.yy Türkiye'sinde Din ve Diyanet, DİB Yayınları, Derleyen Ömer Menekşe, 1. Baskı, 2010 Ankara, s. 79-80.

2 Hasan Tan, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Alkım Yay., 6. Baskı, 1992, s. 12.

3 Gülgören Ünlüoğlu, “Ergenliğin Psikopatolojisi”, Ergenlik Psikolojisi (içinde), (Ed.Bekir Onur), Hacettepe Taş Yay., 2. Baskı, Ankara 1987, s. 209.

4 Bkz., Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2000 s. 269; Severin Gerard, Ergenlik Çağının Tehlikeleri, Çocuk ve Aile Kitapları, Ankara 2000, s. 17.

5 Hayati Hökelekli, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, Din Öğretimi Dergisi, Ocak-Şubat, 1988, S. 14, s. 74; Naci Kula, Kimlik ve Din, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001 s. 38.

Yapılan araştırmalarda ergenlerin problemleri meslek-tahsil-gelecek, öğretim programıyla ilgili sorunlar, boş zaman faaliyeti, kişisel ve psikolojik ilişkiler, okul çalışmalarına uyum, sosyal ilişkiler, ahlak ve din, sevgi-cinsiyet-evlilik, ev-aile, para-iş-yaşam, sağlık-beden gelişimi problem alanları olarak tespit edilmiştir.⁶ Gençlerin arzuları çok çeşitli, yaşamın dert ve sıkıntıları ise yoğun ve hızlıdır. Belirsizlikler ve karmaşıklıklar içinde değişen ve gelişen ergen, rotasını çizmekte zorlanmaktadır. Gençler belirsizliğin yarattığı kaygıdan kaçmak, denge ve uyuma kavuşmak ister.⁷ Ergen, hayatına yön verecek değerleri araştırmakta, bir dünya görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Hayatın anlamı, kendisinin yeri ve rolü konusunda cevaplar aramaktadır.⁸

Gençlik çağı, gelişim dönemleri içinde en fazla rehberliğe ihtiyaç hissedildiği bir dönemdir. Yetiştirme yurdu ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan gençler de genç nüfusumuzun bir bölümünü oluşturmaktadır. Yetiştirme Yurtları, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

“Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi” duygusal, cinsel veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.⁹

Sosyal hizmet kurumlarında korunan gençlerin, ergenlik problemlerine ilave olarak yurtlarda kalmalarını gerektiren özel durumları vardır. Ayrıca yurtlarda bizzat yaşadıkları sorunlar da olabilmektedir. Gençlerin rehberlik ve dini danışmanlığa ihtiyaç duyduğu açıktır.¹⁰

Bilindiği üzere rehberlik, bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve doğru tercihler yaparak kendini gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel bir yardımdır.¹¹

6 Şebnem Yücedağ, Ergenlik Dönemi Problemleri ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 37083, İstanbul 1994, s. 84.

7 Hayati Hökelekli, Psikolojiye Giriş, Düşünce Yay., İstanbul 2009, s. 205.

8 Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, TDV. Yay., Ankara 1998, s. 266.

9 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu.

10 Orhan Demir, Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2004, s. 4.

11 Hasan Tan, a.g.e., s.20 ; Yıldız Kuzgun, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, ÖSYM Yay., Ankara 1988, s. 5.

Dini danışmanlık (Pastoral Care), din görevlileri tarafından nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan bireylere yönelik ruh sağlığı sorunlarında onlara yardımcı olma, destekleme; rehberlik etme, kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırmayı hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir.¹²

İnsanı değerlendirirken biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi boyutlarını bir bütün olarak ele almak gerekir. Yetiştirme yurdu ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezindeki ergenlerin maddi ihtiyaçları olduğu kadar manevi ihtiyaçları da göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 26 Ekim 2011 tarihinde işbirliği protokolü imzalandı. Protokolde;¹³

ç) Ailelerin parçalanmasına yol açan göç, boşanma, aile içi ihmal ve istismar, ebeveynlerin ölümü, ekonomik güçlükler, sağlık gibi nedenlerin aile fertleri, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirmek, bu fertlerin toplumda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak üzere toplumsal bütünleşme, psiko-sosyal destek, eğitim ve istihdam konularında ihtiyaç duyulması hâlinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile kısa ve uzun vadede işbirliği yapmak ve ortaklaşa projeler hazırlamak.

d) Bakanlığın hizmet verdiği kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vatandaşlarımızın "Türk örf, âdet, inanç ve millî değerlerini sahiplenen, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılâplarını özümsemiş bireyler olmaları" amacıyla bilgilendirilmelerinde İlahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek.

e) Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurmaları, bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları, koruyucu ailelik, çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, çocukların suça yöneltilmemeleri, çocukların sokakta çalıştırılmamaları, sokakta bekleyen tehlikeler, çocukların küçük yaşta evlendirilmemeleri, töre cinayetleri, kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla çeşitli faaliyetler yapmak.

f) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle millî ve dinî günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlakî, dinî ve millî duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler yapmak.

12 Üzeyir Ok, "İnanç Bakım Danışmanlığı ve Bir Model Geliştirme Denemesi", Manevi Sosyal Hizmetler (İçinde) Editör, Ali Seyyar, Rağbet Yay. , İstanbul 2008, s., 115.

13 26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.

g) Başkanlık yayınlarının imkânlar ölçüsünde, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak. Bakanlık yayınlarının Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak.

h) Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyo-kültürel içerikli kampanyalar açmak; konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantılar düzenlemek.¹⁴

Bu bağlamda, yaşamın sıkıntıları ile örselenmiş bu gençlerin dini sorularına ve sorunlarına cevap vermek, onlara manevi destek olmak, vaizin önemli görevleri arasındadır.

Sosyal hizmet kurumlarında ergenlere din hizmeti verecek vaiz, bu gençlere acımak yerine onların "özel durumlarını" kabul etmesi ve neler yapabilirim sorusunu kendisine yöneltmesi gerekir. Vaizin, "hassas ergenlere" etkili hitap edebilmesi için onların psikolojilerini anlamaya çalışması ve uygun teknikler geliştirmesi önemlidir. Din görevlilerimizin sosyal hizmet kurumlarındaki muhataplarını daha yakından tanımaları, ihtiyaçlarını öğrenmeleri ve iyi bir hizmet sunabilmeleri için dairemiz İrşat Hizmetleri Müdürlüğü tarafından 22-26 Şubat 2010 tarihleri arasında Ankara'da bir seminer düzenlenmiştir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 24-28 Ekim 2011 tarihleri arasında, sosyal hizmet kurumlarına göreve giden din görevlilerinin verimliliğini arttırmak üzere bir seminer düzenlenmiştir. Eğitim programında ergen psikolojisi, kurum altında kalan gençlerin psikolojisi, gençlerle iletişim, çocuk koruma kanunu, İslam'a göre çocuk hakları, çocuk ihmali ve istismarı, sosyal hizmet kurumlarında kalan çocuklara yönelik hizmet modelleri vb. konularda ilgili uzmanlar ve kurum çalışanları tarafından bilgiler verildi.

SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ERGEN PSİKOLOJİSİ

VAAZ / DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Güvensizlik (Temel Güven Problemi)-Güven ilişkisi oluşturmak ve çok mesaj vermek yerine aktif dinlemek

Güven duygusunun temeli, bebeklik döneminde atılmaktadır. Özellikle 0-2 yaş temel güven duygusu için kritik dönemdir. Bebeklikte güven duygusu oluşumu, verilen yiyecek ve gösterilen sevginin niceliğine değil, niteliğine bağlıdır. Bebeğin bireysel gereksinimleri karşılanırken, güvenilmeye değer bir kişi

14 26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.

olduğu hissettirilmelidir.¹⁵ Bu dönemde bebeğe sevginin duygusal ve fiziksel hissettirilmesi gerekir. Annesi ile güvenli bağ kuran çocuk, dünyanın güvenilir olduğunu düşünmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, güven duygusu gereksinimi ebeveynleri tarafından yeterince karşılanmamıştır. Ebeveyni ile sağlıklı bağlanma gerçekleştirememiş ergenler, kendisine ve karşısındakine güvenmekte zorluk çekerler.¹⁶ Vaiz için en önemli aşama, temel güven duygusu yeterince doyurulmamış bu gençlerle güven bağı oluşturmaktır. Bu gençlerle düzenli iletişim kurmak çok önemlidir. Çünkü “bir daha gelecek misin?” soruları ile sık karşılaşılmaktadır. Ergenle kurulacak ilişkinin ergen adına güvenli ilerlemesi için her çocuğun ihtiyacı olan bazı kurallar bu ilişkide de olmalıdır. Bu kuralların açık ve samimi bir şekilde gençle konuşulması gerekir. Ergenle ne sıklıkta görüşebileceğiniz, neler yapabileceğinizin paylaşımı önemlidir. İlk gidişte vaiz, “gidiş sıklığını gösteren bir takvim” götürebilir. Çünkü gençler, tutunacak dal aramakta ve güvenmek istemektedir. Ayrıca gençlere gerçekleştirilemeyecek vaatlerde bulunmanın onlarda hayal kırıklığı yaratacağı da unutulmamalıdır.

Kimlik duygusunun temelini, güven duygusu oluşturmaktadır.¹⁷ Çocukluk döneminde güven duygusu gelişmemiş ergenler, kimlik bunalımı yaşayabilir. Güvensizlik, başkaları ile özdeşleşme kapasitesini de zedelemektedir.¹⁸ Özellikle bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan kız ergenlerin bazıları hamile olduğu için ergen ve kadın modeli arasında kalmakta ve kimlik karmaşası yaşamaktadır. Bu yüzden dini danışman, güvенеbilecekleri ve örnek alabilecekleri özdeşim modeli olmaya çalışmalıdır. Vaizin, gencin kendisiyle paylaştığı özel anıları ve başkalarıyla sırları paylaşmaması güven ilişkisini pekiştiren bir unsurdur.

İyi ve etkin dinleme; yaşadıklarını ve hissettiklerini ifade etmeye olanak tanıma, anlamaya çalışma ve sorunlarını paylaşma, kaybettikleri güven duygusunun pekiştirilmesinde sağlıklı bir yaklaşımdır.¹⁹

15 Erik Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, (çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar), Birey ve Toplum Yay., Ankara 1984, s. 6.

16 E., Rolf Muss, “Ergenlik Psikolojisinde Akımlar”, (çev. Meral Çileli), *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (Ed. Bekir Onur), Hacettepe Taş Yay., 1987, s. 200.

17 Erik Erikson, a.g.e., s. 6.

18 E., Rolf Muss, a.g.m., s. 200.

19 Tamer Aker, *Psikososyal Travmaya Yaklaşım*, Bu kitap Temel Sağlık Hizmetlerinde Psikososyal Travmaya Yaklaşım Eğitim Programı (TREP) Kapsamında PAREM (Psikiyatrik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi) ve DABATEM (Davranış Bilimleri Araştırma ve Tedavi Merkezi) tarafından hazırlanmıştır., Mutlu Ofset, İstanbul 2000, s. 19.

Vaiz, gençlerle iletişimde önce onları dinlemeyi tercih etmelidir. Çok mesaj vermeye çalışmaktan çok, gencin "konuştuğu anı" kaçırmamak önemlidir. Onu aktif dinlemek, duygularını paylaştığımızı ona hissettirmek gerekir. Karşımızdaki dinlemek onun var olmasına saygı göstermektir.²⁰ Kendini ifade etmesini önemsemek, gence kendini özel ve değerli hissettirmektedir. Bu tutum, onu tanımaya imkân sağlar, iletişim engellerini ortadan kaldırır. Ergenlerden gelen sinyalleri önemsemediğimizde, onlara rehberlik etmek daha kolay hâle gelir.

Vaizin iletişim engeli, sosyal hizmet kurumunda kalan gençlere çok şey öğretme aceleciliği göstermesidir. Kişinin almaya hazır olduğu bilgileri, doğru zaman ve doğru ortamda vermek sağlıklı iletişimin temelini oluşturmaktadır.

Motivasyon Problemi-Gençleri farklı aktiviteler ile motive etmek

Bireyin davranışlarını belirleyen dinamik faktörler bütününe güdülenme (motivasyon) denir.²¹ Sosyal hizmet kurumlarında kalan gençler genellikle zamanı değerlendirme konusunda tecrübesizdirler. Kurumda kalan gençlerin, öğrenme konusunda çok istekli olmadıkları gözlenmektedir.

Güdü; kişinin canlı varlığını sürdürmesi, çevresiyle uyum sağlaması, gelişmesi ve potansiyellerini ortaya koyabilmesi için tatmin etmek zorunda olduğu ihtiyaçları ve yerine getirmeyi bir mecburiyet olarak hissettiği isteklerini içerir.²² Öncelikle öğrenecekleri konuyu öğrenme ihtiyacı hissetmelidirler. Bilgiyi aktarmadan önce, konuya motive etmek çok önemlidir. Bugün birlikte şunları öğreneceğiz, şu yarışmaları yapacağız, ödüller şunlar olacak şeklinde öncesinde onları heyecanlandırmak, farklı sorularla meraklarını uyandırmak konuya motive olmalarını sağlayabilir. İşleyeceğimiz konuyu zorunlu toplantı atmosferinden çıkarıp, sohbet ederken tecrübe paylaşımı şeklinde işlemek daha etkili olabilir.

Gençlerle yapılacak faaliyet seçimlerinde seçenek sunmak ve gencin tercih yapmasını desteklemek, kendisinin öneriler sunmasını teşvik etmek, bilgi alışverişinde bulunmak motivasyonlarını arttırabilir.

Düşük Benlik Saygısı Sorunu-Gencin Kendini değerli hissetmesi için çaba göstermek

Günümüzde ergenlerin, hiçbir şeyden tatmin olmadıkları gözlemlenmektedir.²³ Her şeyin hızla elde edildiği, hızla tüketilip hızla yerine yenisinin ko-

20 Gerard Egan, The Skilled Helper, A Problem - Mana.g.e.ment and Opportunity - Development Approach to Helping, Thomson, CA, 8.ed., 2002, s. 73.

21 Hayati Hökelekli, Din Psikolojisine Giriş, TDVY., Ankara 2003, s. 80.

22 Hayati Hökelekli, a.g.e., s. 80.

23 Sami Şener, Türkiye'de Gençlik Olayı, Timaş Yay., İstanbul 1991, s. 95.

nulduğu, hiçbir şeyin anlamının aranmadığı, her şeyin doyumsuzluk yarattığı tüketim çağının gençleri zor durumdadır. Bu çağın ergenine, her şey çok uzun, anlamsız, yararsız gelmektedir. Yaşamın kendisinden çalındığı duygusunu yememektedir. Tüketim çağı ergeni, ancak yeniyi tüketerek kendisini değerli ve önemli hissetmektedir.²⁴

Ergenlik, benlik saygısının gelişimi açısından önemli bir dönemdir. Benlik saygısı; bireyin kendini algılamasını ve değerlendirmesini yansıtmaktadır.²⁵ Benlik saygısı, kişinin kendinden memnun olmasıdır. Kendini olumlu, değerli, beğenilmeye ve sevilmeye değer görmesidir. Bireyin bu duygularının gelişimi aileden ve kişilerden aldığı geri bildirimler ve gereksinimler ile beslenir. Bireysel gereksinimleri zamanında yeterli karşılanan birey, kendini önemli ve değerli hisseder. Bu durum bireyin kendisini ifade etme biçimine, alışkanlıklarına, çevresiyle etkileşimine yansır. Bu da en iyi anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Annenin yokluğunda ya da çeşitli nedenlerle ailenin parçalandığı durumlarda benlik saygısının gelişimi olumsuz etkilenebilir.²⁶ Kurum altında kalan gençlerin bir kısmında benlik saygısının düşük olduğu gözlenmiştir. "Kendinizde sevdiğiniz 3 olumlu özelliği paylaşır mısınız?" sorusu yöneltilen bazı gençler, kendisinde sevdiği hiç olumlu özelliğinin olmadığını ifade etmiştir. Vaiz, ergenlerle tek tek tanışmalı, onlara isimleri ile hitap etmeli, onlara değerli olduklarını fiziksel ve duygusal hissettirmelidir. Gençlerin tercihlerinin dikkate alınması benlik saygılarını arttırmaktadır.

Benlik saygısı ile ilgili yapılan araştırmalarda, benlik saygısını olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörler; ailenin sosyo ekonomik durumu, anne babanın ilgisi, çocuğun kendini değerli ve önemli görmesi, anne babanın birlikte ya da ayrı olması ve kardeş sayısıdır.²⁷ Çetin'in yaptığı araştırmada yetiştirme yurdundaki ergenlerin benlik saygılarının diğer ergenlere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.²⁸

Benlik saygısı düşük olan ergenlerin, hem kendilerine hem de başkalarına güveni azdır. Sosyal hizmet kurumlarında yaşayan ergenlerin düşüncelerini ifade etmekten çekindikleri gözlenmiştir. Ergenler, grup etkinliğine katılmaktan çok dinleyici olmayı ve yalnızlığı tercih etmektedirler. Gençleri konuya çekmek

24 Erdal Atabek, Erken Büyüyen Çocuklar, Altın Kitapları, 2002, s. 119.

25 Hayati Hökelekli, Psikolojiye Giriş, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2008, s. 172.

26 Hacer Çetin, Yetiştirme Yurdundaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2004, s. 13.

27 Hacer Çetin, at., s. 13.

28 Hacer Çetin, at., Ankara 2004, s. 81.

için sorular sorarak, düşüncelerini ifade etmek için cesaretlendirmek, grup çalışmasına dâhil etmek önemlidir. Vaiz, din hizmeti verirken aktif bir iletişim içinde bilgilerini paylaşmalıdır. Gençlere, yapabilecekleri sorumluluklar verecek onların benlik saygılarını yükselten etkinlikler oluşturulmalıdır. Ergenin iyi yaptığı şeylerin, güçlü yanlarının vurgulanması ve daha iyi yapabilecekleri konusunda yol gösterilmesi olumlu benlik saygısını geliştirmede etkilidir. Kıyas ve eleştiriden kaçınmak gerekir.

Şiddetli Suçluluk Duygusu Sorunu-Tövbe konusunda gençleri bilgilendirmek

Suçluluk duygusu, kişinin ulaşmak istediği ideal ben'î belirleyen yetiştiği toplumun norm ve değerleri ile kendisini çatışma hâlinde hissettiği psikolojik durumdur. Suçluluk duygusunu doğuran iki kaynak cinsellik güdüsünün yol açtığı bazı ahlaki sorunlar, hayatta bencillik ve diğerkamalık arasında yaşadıkları çatışmadır.²⁹

Özellikle bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde cinsel istismara uğrayan gençlerin daha yoğun suçluluk duygusu yaşadığı bilinmektedir. Bu tip vakalarda gençler, zinakar kadının cennete girip giremeyeceği, neden ben? vb. soruları yöneltmektedirler. Tövbe konusu Allah'ın rahmetinin genişliği vurgulanarak anlatılmalıdır. Tövbenin insanın yaşamında yepyeni bir sayfa açtığı, Allah'ın bizi rahmeti ile kuşattığı, önemli olanın hataları tekrarlamamak için gayret göstermek olduğu vurgulanmalıdır. Bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan gençlerin bileklerinde kesik izleri bulunduğu gözlemlendi. Gençler, suçluluk duygusunu çok yoğun yaşadıkları için bedenlerine zarar verdiklerini ve çoğu zaman bunu fiziksel olarak hissetmediklerini ifade etmektedirler. Özellikle emanet konusu gençlerle çok boyutlu işlenmelidir. Vücudumuzun, yaşamımızın emanet olduğu görsel materyaller kullanılarak anlatılabilir.

Suçluluk ve günahkarlık duygusunun olumlu ve olumsuz çift yönlü etkisi söz konusudur. Şiddetli suçluluk ve günahkarlık duygusu, tevbe ve pişmanlığa karşı ümitsizliğe, duygusuzluğa, duyarsızlığa hatta ahlaki ve dini değerleri hiçe saymaya bile yol açabilir.³⁰

Dikkat Dağınıklığı Sorunu-Konu Anlatımında Farklı Sunumlara Yer Vermek

Bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenlerin çoğu fiziksel, duygusal, cinsel istismardan dolayı yaşadıkları travma için psikolojik tedavi sürecinde ilaç kullanmaktadırlar. Bu nedenle, dikkat dağınıklığı ve konsantrasyon

29 Hayati Hökelekli, Din Psikolojisine Giriş, s. 104.

30 Hökelekli, a.g.e., s. 106.

problemi yaşamaktadırlar. Bir konu üzerinde sohbet ederken, konuyla ilgili olmayan sorular sorarak, yaşadıkları olumsuzluklara döndükleri gözlenmektedir.

Dine olan ihtiyaç ve yönelim varoluşsal bir ihtiyaçtır. Kurumda kalan gençlere sunulacak din hizmetinin belli bir usul ve ölçüde olması, bu alanda keyfiliğin olmaması gerekir.³¹ Günümüzde güncel bilgi ve teknolojik imkânlar ile donanma vazgeçilmezdir. Bilgi, bilişim teknolojisi ile bir sistem içinde etkin olarak aktarılabilmektedir. Gençlerin psikolojilerine uygun konulardan oluşan yazılı ve görsel materyallerin oluşturulması çok önemlidir. Konuların görsel materyallerle, slayt ve kısa filmler ile sunumu, gençlerin dikkatlerini çekmede etkili olmaktadır.

Vaiz, gençlerle edebiyat, ebru, hat gibi sanatsal etkinlikleri paylaşarak onların incinmiş ruhlarına yeni pencereler açabilir.

3. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ÇALIŞACAK VAİZLERİN DİKKATE ALMASI GEREKEN İLKELER

1. Samimiyet ve içtenlik: Gençlerin sorunlarını dinlerken samimi olunmalıdır. Onlara içtenlikle davranıp, yaşadığını anlattığını gence hissettirmek önemlidir. Gencin anlattıklarına, gereksiz müdahaleler ve yorumlar yapılmamalıdır. Dini danışman, bu noktada duracağı noktayı ve sınırlarını çok iyi bilmelidir.

2. Sabırlı olmak: Dikkat dağınıklığı yaşayan, aile ortamında yetişmemiş bu gençler, zaman zaman argo kelimeleri kullanmakta ya da çabuk sıkılmaktadırlar. Dini danışman, sabırlı olmalı, farklı aktiviteler ile onların ilgilerini canlı tutmalıdır. Rehberlik, sabır isteyen uzun bir yolculuktur. Dini danışman, kendisini kötü hissettiği ve moralinin bozuk olduğu zamanlarda sosyal hizmet kurumlarına gitmemeye özen göstermelidir.

3. Muhatabı tanımak: Muhatabı tanımak, hedef kitlenin özelliklerini ve ihtiyaçlarını bilmek hitap etmede temel unsurdur.³² Sosyal hizmet kurumlarında çalışan vaiz, yetiştirme yurdundaki gencin psikolojisini anlamak için ilgili kitapları okumalıdır. Vaiz, iyi bir gözlemci olmalıdır. İyi bir gözlem için her genç için gözlem kaydı tutulabilir. Gözlem kayıtları, ergenlerin gelişim seyrini takip etmede ve uygun metotlar geliştirmede yardımcı olmaktadır. Bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde çalışacak vaiz, travma yaşamış gençlere nasıl davranacağını öğrenmek için travma eğitimi almalıdır.

31 Ali Bardakoğlu, 21.yy Türkiye'sinde Din ve Diyanet, DİB Yayınları, Derleyen Ömer Menekşe, 1. Baskı, 2010 Ankara, s. 80.

32 Mustafa Köylü, Psiko - Sosyal Açından Dini İletişim, Ankara 2003, s. 160.

4. Konu ve Etkinlik Planı Oluşturmak: Vaiz, sosyal hizmet kurumlarına gitmeden önce gençlerin psikolojilerine ve yaşlarına uygun bir müfredat ve etkinlik planı oluşturmalıdır. Planı oluştururken, öğrencilerin hangi konularda ilgileri olduğunu öğrenmek için bir ihtiyaç analizi yapılabilir. Etkili bir çalışma için ekip çalışması önemlidir. Plan ve etkinliklerin oluşturulmasında, kurumda çalışan psikolog ve grup öğretmenleri ile istişarelerde bulunarak ortak bir proje üretilmelidir.

5. Sade ve anlaşılır dil kullanmak: Yeni bir üslupla, ergen dili kullanılarak gençlere daha kolay ulaşılabilir.

6. Uygun seviye grupları oluşturmak: Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler, farklı yaş ve seviye gruplarından oluşmaktadır. En önemli sorunlardan biri de farklı yaş grubundaki gençlere hitap etmektir. Yapılabiliyorsa yaş gruplarına göre grup çalışmasının yapılması, sunulan din hizmetinin daha net ve kolay ulaşmasını sağlayacaktır. Aksi takdirde 13 yaşındaki çocuk ve 18 yaşında hatta 21 yaşında hâlâ kurum altında korunmaya alınmış gençlere aynı anda hitap etmek zorunda kalınmakta ve her yaşın ilgisini canlı tutmakta zorlanılmaktadır.

7. Uygun ortamı oluşturmak: Sosyal hizmet kurumlarında din hizmeti veren vaizin karşılaştığı sorunlardan biri de, dini bilgiler verecek alanın çok uygun olmamasıdır. Genellikle din görevlisine, çalışma yapması için gençlerin televizyon seyrettikleri tv. ve dinlenme odaları verilmektedir. Genç, televizyon ve vaaz arasında ikilem yaşamakta ve konuya konsantre olmakta zorluk çekebilmektedir. Gençlerin ruhlarını açabilecekleri, rahatlayabilecekleri ve görsel materyallerin kullanılabilirdiği bir etüt ortamının oluşturulması verimliliği arttırabilir.

8. Olumsuz davranışlarına, olumlu yaklaşımla rehberlik etmek: Kurumda kalan gençlerin, birbirlerine çok müdahale ettikleri bilinmektedir. Sık sık sohbeti bölmektedirler. Bu noktada, olumsuz davranışın nedenini anlamaya çalışmak önemlidir. Birebir konuşmak etkili olabilir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler için paket çözümler yoktur. Genellikle çözümler bireyseldir. Dini danışman, gençlerin yardım istemesini beklemeli, aceleci davranmamalıdır.

9. Kolaylığı ve müjdelemeyi tercih etmek:³³ Vaiz, gençlere "günah" kavramını ifade ederken dikkatli olmalıdır. Travma yaşayan ergenlerin, özellikle cenneti öğrenmek istedikleri gözlenmiştir. Allah beni affeder mi, bu günah mıdır vb. soruları sık sormaktadırlar. Gençler korkutulmamalı, müjdeleyici bir üslupla, cennete girmek için yaşamlarında neler yapabilecekleri anlatılmalıdır.

33 Ali Bardakoğlu, 21.yy Türkiye'sinde Din ve Diyanet, DİB Yayınları, Derleyen Ömer Menekşe, 1. Baskı, 2010 Ankara, s. 83 - 84.

10. Sevgi ve empati kurmak: Sosyal hizmet kurumlarında çalışan vaizin beslediği iki önemli kaynak sevgi ve empatidir. Onları anlayabilmek için empati kurmak hizmeti verirken nasıl davranacağımızı kolaylaştıran bir tekniktir.

11. Özdeşim modeli olmak: Ergen, "kendini bulma ve kendi olma savaşı" vermektedir.³⁴ Bu evrede, ergen kim olduğunu, neye değer verip inanacağını, amaçlarını bulmaya çalışır. Çevresinde daima "onun gibi olmak" istediği kişiler (özdeşim modelleri) arar.³⁵ Özdeşim; bireyin kendisini bir başkası ile aynileştirmesi, ona benzetmesidir.³⁶ Ergen, özdeşim modelleri vasıtasıyla olgunluk kazanmaktadır.³⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.), ahlak öğretene değil, ahlak üreten olarak bilinmektedir. O sadece güzel ahlakı anlatmamış, güzel ahlakı yaşayarak bize göstermiştir.³⁸ Sosyal Hizmet kurumlarına giden vaiz, gençlere olumlu davranışları ile model olabilmelidir. Ergenin dini danışmanın şahsında doğruluk, söz - davranış bütünlüğünü ete kemiğe bürünmüş şekilde görmesi, saatlerce aktarılan bilgi aktarımından daha etkilidir. Vaiz, sözden çok hâl ile gencin hayatını anlamlandırmasına rehberlik etmelidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmet kurumlarında din hizmeti verecek görevlilerin yetiştirilmesi için İlahiyat fakültelerinde; din psikolojisi, din eğitimi, pastoral psikoloji, dini danışmanlık ve travma eğitiminin verildiği din hizmetleri bölümleri açılmalıdır.

Vaizin bir alanda ihtisaslaşması, o alanda kendini yetiştirmesi önemlidir. Devamlı olarak sosyal hizmet kurumlarında çalışan, bu konuda yüksek lisans, doktora yapmış, hizmet içi eğitimle desteklenmiş uzman kişilere dini danışman olarak kadro verilmesi gerekir.

Yetiştirme yurtları ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir fon oluşturulmalı ve gençlerin yaşlarına uygun dini yayınlardan oluşan bir kütüphane kurulmalıdır.

34 Adnan Kulaksızoğlu, Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul 2002 s. 94; Erdal Atabek, Erken Büyüyen Çocuklar, s. 60.

35 Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 24. Baskı, İstanbul 2003, s. 277.

36 Akif Kılavuz, Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde), (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara Okulu Yay., 2002, s. 210.

37 Antoine Vergote, Ergenlikte Din, (çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F., C. XXIV, 1981, s.585; Özcan Köknel, Kimliğini Arayan Gençliğimiz, Altın Kitapları, İstanbul 2001, s. 202.

38 Ali Bardakoğlu, a.g.e., s. 152.

Yetiştirme yurtları ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenler için kurum içinde hizmet verebilen Kur'an kursları açılabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kurum altında kalan gençlerin psikolojilerine uygun dini yayın ve görsel materyaller oluşturulmalıdır.

Kurumlar arası işbirliği çerçevesinde, gençlere tarihimizi ve kültürümüzü tanıtan geziler düzenlenebilir ve gençlerin sosyalleşmesine katkıda bulunulabilir.

Vaiz, kurumun fiziki şartları uygunsa gençlerle sohbet edebileceği, teknolojik imkânları kullanabileceği bir etüd odası oluşturulmalıdır. Bu etüd odasında gençlerle hadis köşesi, fıkıh köşesi vb. çalışmalar yapılabilir.

Dini danışman, gençlerin kendilerini ifade etmelerini sağlayacak, benlik saygılarını yükseltecek tiyatro, hadis, kitap okuma, ebru, hat gibi kulüpler oluşturabilir. Kur'an-ı Kerim öğrenme, hadis ezberleme ve bilgi yarışmaları düzenleyebilir. Gençleri teşvik etmek için başarılı olanları umre hediyesi ile ödüllendirebilir.

Sosyal hizmet kurumlarında Mevlana, Yunus Emre gibi önemli şahsiyetlerin yaşam biçimlerini tanıtan özel anma programları düzenlenebilir.

Din hizmeti veren vaiz, dışarıdan okuyan ve okula giden öğrencilerin derslerine yardımcı olmak için üniversite öğrencileri ile işbirliği içinde, kurumda çeşitli ortak projeler üretebilir. Dini danışmanın, bu organizasyonlara öncülük etmesi önemlidir.

Vaiz, hitap ettiği kitleleri koruyucu aile olma konusunda bilgilendirebilir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir yetimin başını okşamayı o yetimin başındaki tüy sayısınca sevap vesilesi saymıştır.³⁹ Yetimin başını okşamak, ona sahip çıkabilmek, ona aile mutluluğunu yaşatmak en büyük ibadettir. Vaiz, sosyal hizmet kurumlarında aile eğitiminden uzak yetişen gençlere, koruyucu aile bulmada yardımcı olabilir.

Sosyal hizmet kurumlarında çalışan vaizlere, senenin belli zamanlarında çalışmalarını paylaşmaları ve ortak projeler üretebilmeleri için istişare toplantıları düzenlenebilir. Hizmet içi eğitim seminerlerinde, atölye çalışmaları yapılması ve uygulama örneklerinin paylaşılması yararlı olabilir.

39 Ahmed b. Hanbel, Müsned V, 250.